

SPSPC_ZSP6 Základy speciální pedagogiky 6 Etopedie

Věra Linhartová
(237204@mail.muni.cz)

Povinná studijní literatura

- VOJTOVÁ, V. Úvod do etopedie, 1. vyd. Brno: Paido, 2008, ISBN 978-80-7315-166-9.
- VOJTOVÁ, V. Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 330 s. ISBN 9788021051591.
- VOJTOVÁ, V. Kapitoly z etopedie. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 136 s. ISBN 978-80-210-4573.

Etopedie

- vědní disciplína **speciální pedagogiky**, která se zabývá edukací jedinců s **poruchami v chování a s rizikem vývoje této poruchy**
 - jako samostatná vědní disciplína se vyvíjí **od konce 60. let 20.století**
 - navazuje na **vývoj v obecné pedagogice**
 - reflektuje **hodnotové a normativní postoje společnosti** ve vztahu k očekávanému chování

Postavení etopedie v systému pedagogiky

Pedagogika

- **Speciální pedagogika**
 - **Etopedie**
 - **Logopedie**
 - **Oftalmopedie**
 - **Psychopedie**
 - **Somatopedie**
 - **Surdopedie**

Společné rysy

- disciplíny speciální pedagogiky mají společný zájem – **naplnění potenciality každého jedince**
- **spolupráce** nejen s obory pedagogiky, ale i s psychologií, sociologií, medicínou, filozofií, penologií, právem atd.

Odlišnosti od ostatních speciálně pedagogických disciplín

- terminologie
- charakter postižení jedince
- segregáční tendence intervence

Východiska etopedie

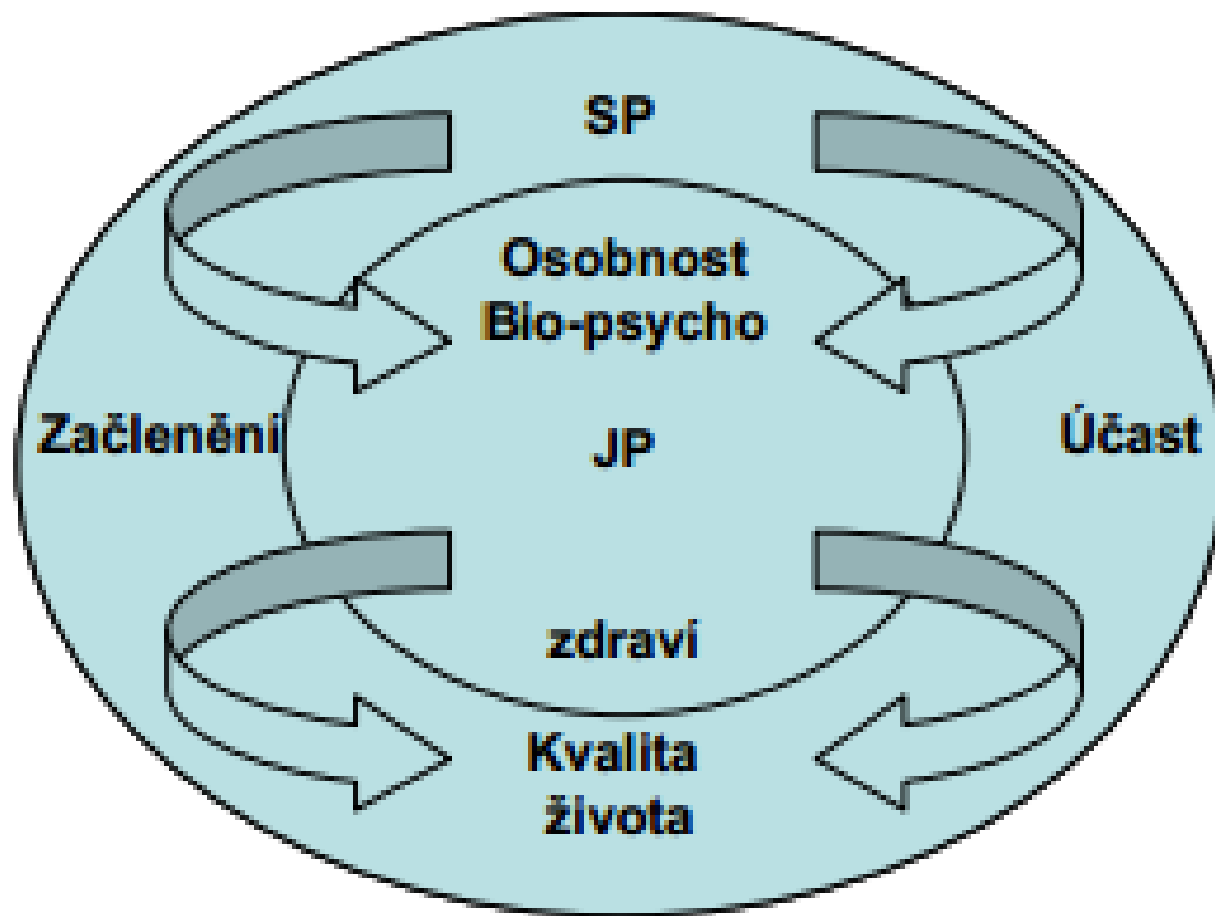
- **Individualizace výuky**
- **Bio – psycho – sociální model funkčnosti**
- **Perspektivní přístup k dítěti**
- **Životní cesta dítěte**

Individualizace výuky

- **naplnění potenciality** každého žáka
- žáci s problémy v chování jsou skupinou nejobtížněji vzdělavatelnou ve školách hlavního proudu (zatěžují výuku ve třídách) – úkolem etopedie je **zapojení všech do škol hlavního proudu**

Bio – psycho – sociální model funkčnosti

- fungování a postižení chápe jako
výsledek interakce (WHO, ICF,2001)

Perspektivní přístup

- odpovědnost školské praxe za vytváření **příležitostí k učení, k posilování kompetencí, k rozvoji profesních dovedností**
- **cíl:** podpora dítěte s dispozicemi k poruchám chování v jeho **aktivním přístupu k vlastnímu vzdělání, aby dosáhlo na svůj vzdělávací potenciál**

Životní cesta dítěte

- **respektování úkolů a rizik
socializačního procesu dítěte**
- **využití možností a příležitostí,
které dítě dostává ve svém
přirozeném sociálním prostředí**

Perspektiva dítěte v riziku (ohrožení)

Odlišnosti

Potřeba

Znevýhodnění

Příležitost

Riziko

Odolnost

Posilování
Zvládání

Jak jsou vnímáni jedinci s PCH?

- vyvolávají v jiných nelibé pocity
- **provokují druhé k negativní reakci v chování**
- **nebývají oblíbení mezi vrstevníky**
- **málokdy se stávají přirozenými vůdci ve skupinách**

Jak vnímají jedinci s PCH sami sebe?

- považují se za smolaře, za neúspěšné
- mívají malé sebevědomí
- jejich rozhodnutí bývají impulzivní ve snaze rychle dosáhnout cíle
- opakovaně a předem se vzdávají svých aspirací
- převažuje u nich krátkodobá motivace
- vzdálené cíle nebývají schopni svým jednáním sledovat
- jejich úsilí bývá velmi často přerušováno náhodným lákavým podnětem
- neumí se radovat z drobných úspěchů

Cílová skupina etopedie

Cílová skupina

- 1) Děti bez výraznějších problémů**
- 2) Děti v riziku**
- 3) Děti s problémy v chování**
- 4) Děti s poruchami emocí a chování**

1) Děti bez výraznějších problémů

- **Preventivní aktivity**
 - Specifická prevence
 - Nespecifická prevence
- Např. preventivní programy sociálně patologických jevů (peer programy...), eliminace ohrožujících podmínek ve školním prostředí atd.

Rizika

- Individuální
- Rodinná
- Sociální

Vývoj poruchy chování nejčastěji od fáze působení rizikových faktorů k fázi problémového chování až k poruchám chování

Problémy

- Vývoj nepřizpůsobivého chování
- Přejídný stav

Poruchy

- Dlouhodobé negativní následky

2) Děti v riziku („At-risk Youth)

- Ve svém vývoji čelí mnoha rizikům z roviny **osobnostní i sociální**
- **Resilience**
- Preventivní aktivity, diagnostika, poradenství

3) Děti s problémy v chování

Problémy: (Vojtová, V. 2010, s. 106)

- *„Přechodný stav v modelech jednání, které dítě používá, ať už jsou způsobené vývojem, momentální životní situací dítěte nebo podmínkami, ve kterých se chování projevuje.“*
- Krátkodobější, méně intenzivní, méně společensky závažné, reverzibilní, „na hraně“

PROČ je důležité zaměřit se na problémy?

- Předcházení nálepkování a vylučování ze škol
- Včasná intervence a zamezení vývoje PCH
- Reeducace, diagnostika a poradenství

Záměr v nežádoucím chování

PROBLÉMEMY V CHOVÁNÍ

- o problémech ví, vadí mu a **chtěl by je odstranit**
- normy chování **neporušuje úmyslně**
- porušování je výsledkem **konfliktu** mezi vnějšími požadavky a vnitřními potřebami dítěte
- **nálepkou** problémového dítěte **trpí** a vyvolává v něm negativní emocionální zážitek

PORUCHY CHOVÁNÍ

- **není** s danými normami **v konfliktu**
- **nepřijímá je**, popř. je ignoruje
- zpravidla **nepocituje vinu** ve vztahu k důsledkům vlastního jednání

Časová dimenze nežádoucího způsobu chování

PROBLÉMEMY V CHOVÁNÍ

- problémy bývají **krátkodobé**
- popřípadě se objevují v určitých **periodách**
- mívají **vývojové souvislosti**
- bývají důsledkem nezvládnutých konfliktů se sociálním okolím

PORUCHY CHOVÁNÍ

- porušuje normy **dlouhodobě**
- vývojová specifika morálního vývoje způsobují **nežádoucího chování prohlubují**

Náprava, reedukace, kompenzace

PROBLÉMY V CHOVÁNÍ

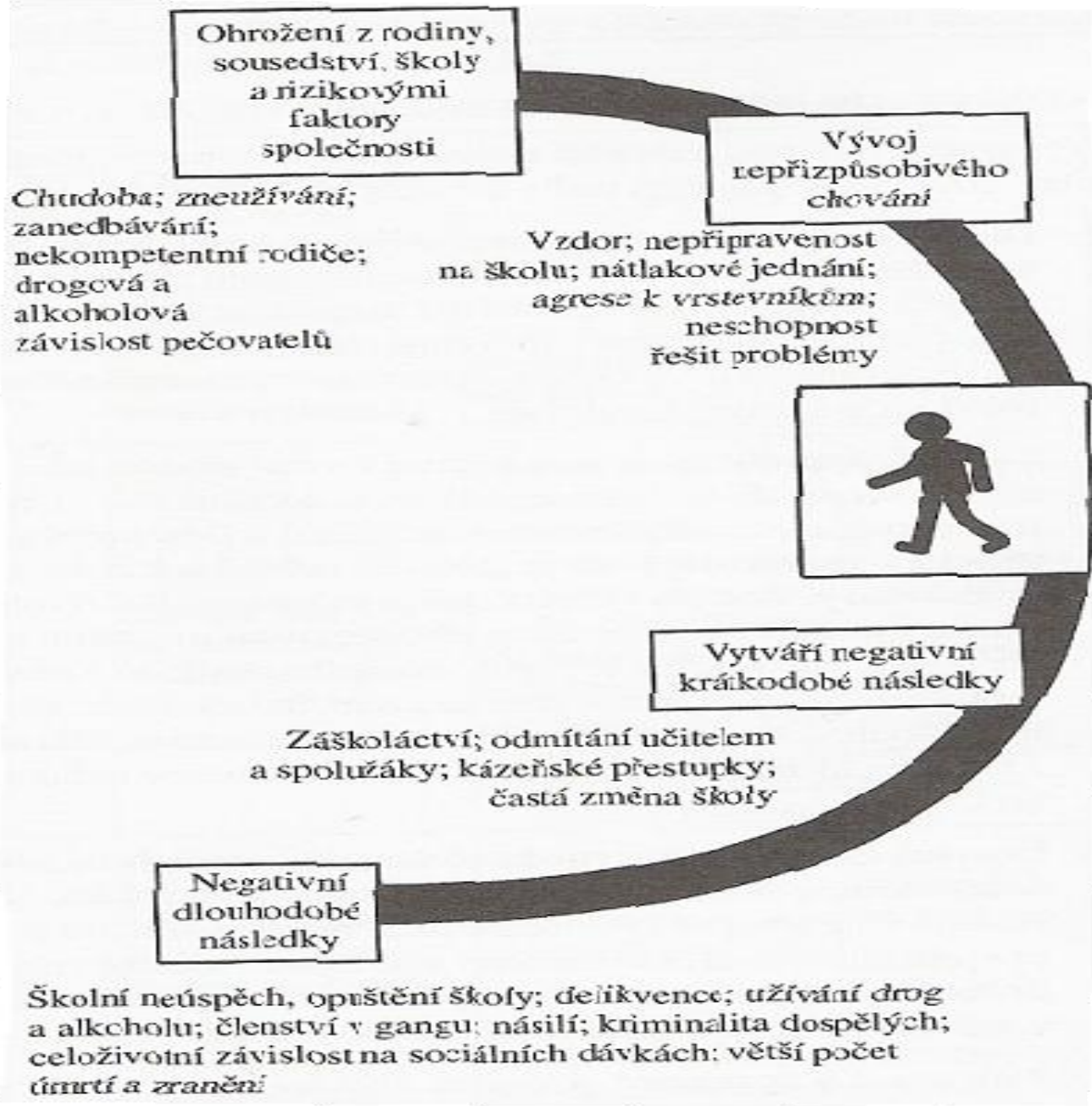
- cílená pedagogická opatření
- speciálně pedagogické metody kompenzují nežádoucí chování, způsoby jinými, které by mu současně umožňovali přiměřené naplňování jeho potřeb

PORUCHY CHOVÁNÍ

- náprava vyžaduje speciální péči
- směřuje k převádění způsobů a cílů chování společensky nepřijatelného k chování, které je přijatelné

Cesta rizikových dětí k dlouhodobým negativním následkům

(Walker, Severson, 2002, in Vojtová, 2008)

Poruchy chování

5 charakteristik poruch chování podle Bowera

- 1) Neschopnost učit se
- 2) Neschopnost navazovat uspokojivé sociální vztahy
- 3) Nepřiměřené chování a emotivní reakce v běžných podmínkách
- 4) Celkový výrazný pocit neštěstí nebo deprese
- 5) Tendence vyvolávat somatické symptomy

Stupně PCH podle intenzity problému (Bower in Vojtová, 2008)

- 1) Chování jedince reaguje na problémy denního života, vývoje a získávání životních zkušeností. Nad tento rámec se nevymyká
- 2) Chování, jímž jedinec reaguje na krizové životní situace jako je např. rozvod rodičů, smrt v blízkém sociálním okolí, narození sourozence, těžká nemoc v okolí atd.
- 3) Chování, kterým se jedinec vymyká očekávání
- 4) Zafixované a nevhodné opakované chování, které se dá při dobré školní docházce upravit a jedinci se ještě dá pomoci navázat pozitivní sociální vztah**
- 5) Zafixované a opakované nevhodné chování s tak výraznými symptomy, že se jedinec nedá ovlivňovat a vzdělávat v běžném prostředí školy, ale pouze v internátní škole (instituci) nebo doma**

Rizikové skupiny

- jedinci se **znevýhodněného sociokulturního prostředí** (zanedbanost dítěte nemusí být spojena s psychickou deprivací, závažná je sekundární psychická deprivace odejmutých dětí)
- **etnické skupiny** (komunita romská, ukrajinská vietnamská, ruská)- vykořeněnost, nižší sociální postavení
- **zkušenost institucionální péče** (citová deprivace, emocionální plochost, sociální nezkušenost – absence modelů chování a vztahů v rodině, hospitalismus = adaptace na prostředí ústavu)
- **traumatizující zážitek** (posttraumatická porucha, flashbacky, somatizace, narušení vlastní identity, latentní období propuknutí PCH, PE)
- jedinci s diagnózou **ADHD**

Inkluzivní trendy v současné etopedii

Nálepka jako bariéra

Socializace, relativita posuzování chování

Předcházení nálepkování

Role speciální pedagogiky v inklusivním konceptu

- předcházet vytváření bariér ve vzdělávání (školnímu neúspěchu)
- snižovat rizika sociální exkluze
- stěžejní působení je v podmínkách škol hlavního proudu

Perspektiva a posilování edukačních příležitostí x nálepka u dítěte s PCHE

Snaha vyloučit překážky, kt. by mohly bránit
naplňování potencialit žáka, v jeho cestě k
dospělosti a nezávislosti

mnohdy označení dítěte, kt. je negativně
vnímána dítětem i jeho okolím

NÁLEPKA

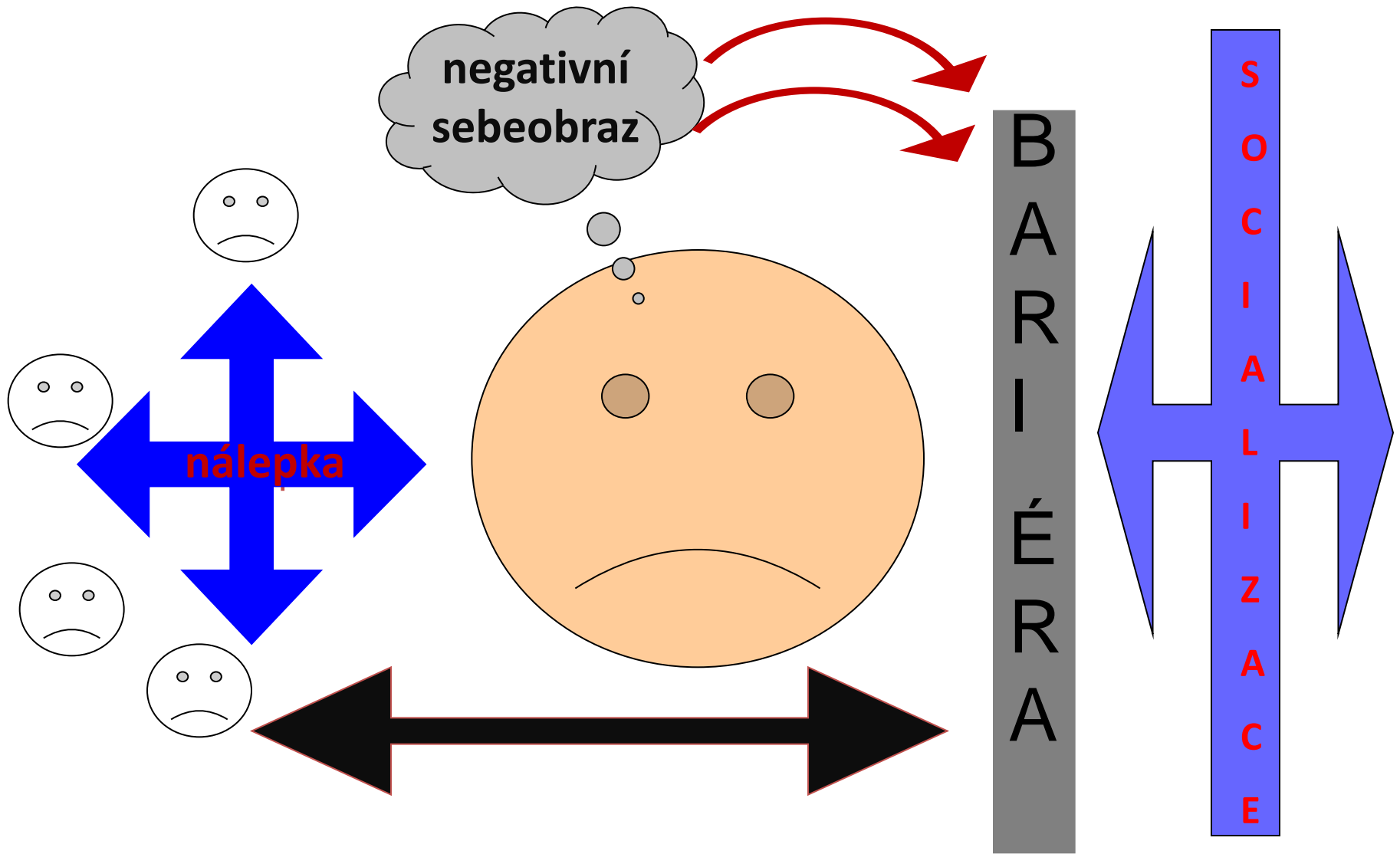
Nálepkování/ etiketizace/labelling

- „nálepka“ – označení dítěte, za dítě s problémem, s problémovým chováním, s poruchou chování
- etiketizace odklání pozornost od příčin daného chování
- negativní stigma podporuje tendence dětí s poruchami chování cítit se nešťastně, podhodnocovat své možnosti

Negativní vlivy na osobnost žáka

dítě s PCHE má tendenci

- cítit se nešťastně
 - podhodnocovat své výkonnostní možnosti
 - mívá problémy v navazování vztahů
 - jejich vztah k sobě i druhým mívá negativní charakter
-
- negativní signály, kt. v sociální interakci dostávají z vnějšího okolí postupně ovlivňuje negativně sebeobraz
 - negativní sebeobraz a sebepojetí vliv na aspirační cíle
 - rizika, kt. nálepka přináší se mohou stát bariérou na cestě k perspektivní socializaci

Nálepka jako bariéra socializace

Relativita posuzování chování - faktory

1. Interaktivní vlivy

- **subjektivní posouzení** - ! vlastní příčinou může být interakce s posuzovatelem
- **vztah s negativním nábojem** – negativní pocity znemožňují objektivní posouzení a najetí perspektivního řešení konkrétního problému
- **„bludný kruh“** problémového chování – vzájemné odmítání

Relativita posuzování chování - faktory

2. Sociokulturní standarty

- **normy komunity**, ve které dítě žije
- očekávání sociální skupiny
- **konflikt norem** komunity/rodiny a školy

Relativita posuzování chování - faktory

3. Sociální kontext životní situace jedince

- narušení /**trhliny v celkovém sociálním systému** (elementy – osobnost dítěte, komunita, škola)
- **životní situace dítěte** (nevyhovující, ohrožující)
- vnímání PCH v kontextu způsobů, jakými se s dítětem jedná, jak k němu přistupuje okolí (rodiče, sourozenci, učitelé, spolužáci ...)
- úprava životní situace jako intervence

Předcházení nálepkování – „soft“ přístupy

- označování dětí/žáků s PCHE dle současné terminologie – soft přístupy
- odráží inkluzivní charakter pojetí problematiky nežádoucího chování – primární zaměření na perspektivu
- vyjadřují důvěru v odpovědnost pedagogů a dalších odborníků při podpoře těchto dětí – PCHE jako časově omezená výzva
- odpovídají společenskému vývoji – přístup ke vzdělávání pro všechny

Potíže s chováním

Problémy s chováním

Behavioral Difficulties

Provokující žák

Challenging pupil

Nápadné chování

Verhaltensauffälligkeiten

Dispozice k poruchám
chování

- snaha předcházet nálepkování
- hledání souvislosti mezi poruchou chování a sociálním okolím
- orientace na pedagoga a jeho zodpovědnost za perspektivu žáka
- s problémy
- hledání lépe fungujících postupů (v edukaci)

SYNDROM ŠKOLNÍHO NEÚSPĚCHU (Stuchlíková)/ SYNDROM NAUČENÍ BEZMOCNOSTI (Helus)

- postojový komplex vyplývající z předchozích zkušeností jedince s neúspěchem
- neúspěch je zvnitřněn a stává se významným vnitřním faktorem ovlivňujícím jednání a prožívání (dítě má neúspěchy, okolí si na to „zvyklo“, neklade na něj vyšší nároky, nemotivuje ho)

- vědomí školního neúspěchu spolu s nízkým sebevědomím, pocitem studu, ponížení a úzkostí mají pro žáka **hluboké a trvalé psychologické následky**
- **primární kruh neúspěchu** (dítě touží po úspěchu, snaží se, ale má strach – zklamává)
- **sekundární selhávání na podkladě reakcí okolí** (nepředpokládá se úspěch, okolí nečeká na odpověď)
- slabší žáci dostávají méně příležitostí pro rozvedení odpovědi, učitelé bývají netrpěliví, berou mu slovo, kárají, nepřesnou odpověď považují za selhání => posílení negativních emocí
- zpravidla to končí PCH, PE, záškoláctvím (latentní záškoláctví = denní snění – odmítnutí školy)
- je **nutný systémový přístup** – zapojit všechny participující osoby (žáka s prožitkem neúspěchu, spolužáky, učitelský sbor, rodinu, poradenský systém)

Edukační proces a jeho fáze, edukační roviny a úkoly etopedie

**E se zabývá edukací, reedukací a
zkoumáním jedinců s PCHE , formami a
prostředky edukačních aktivit pro
ovlivňování jejich chování, činností
školských zařízení pro jedince s ÚV a OV a
zařízení preventivně výchovné péče**

(srov. Průcha, 2000; Vocilka, 1994; Hillendbrand, 1999)

Cíle etopedie

- Optimalizace životních perspektiv jedince
- Vytvoření takových podmínek, které vedou k aktivnímu přístupu
k vlastnímu vzdělávání, dosáhnutí na vlastní vzdělávací potenciál

Fáze edukačního procesu

1. Prevence
2. Intervence
3. Rehabilitace

Prevence

- soubor opatření, který se zaměřuje na předcházení vzniku a prohlubování poruch chování
- **Primární**- zamezit vzniku antisociálního chování, jeho upevnění jako ustálený vzor chování
- **Sekundární** - náprava a zlepšení ustálených vzorů antisociálního chování

Úkoly fáze prevence

- podpora pedagoga v přirozeném školském prostředí
– cílem je podpořit setrvání žáka v přirozeném edukačním prostředí,
- podpora jedince s problémovým chováním – orientace ve vlastních reakcích a projevech, ve vztazích, v reakcích okolí na vlastní chování,
- podpora sociálního okolí jedince – spolužáci, rodiče, orientace v reakcích, v budoucích možných řešeních,
- odstraňování ohrožujících a škodlivých aspektů v jeho sociálních podmínkách

Intervence/ Rehabilitace

hledání cesty pro úpravu vztahů jedince s PCHE popř.
v riziku, posilování fungování vztahů tak, aby se mohl jedinec
začlenit
do sociálních aktivit

- udržet celistvost pedagogického působení
- opětovně stabilizovat
- potřeba orientace v situaci
- potřeba jistoty
- potřeba stability
- vyvést žáka z bludného kruhu

Aktualizovat potencialitu osobnosti

Úkoly fáze intervence

- eliminovat, odstranit zdroje nežádoucích vlivů
- vytvářet důvěru v sebe sama, sebeúctu,
- probouzet zájem, pohotovost, usměrňovat aktivity
- posilovat pozitivní sociální vztahy

Úkoly fáze rehabilitace

- Poskytnout korektivní zkušenost
- Zprostředkovávat nové zážitky a podněty
- pocit kompetence
- poskytnout mu prostor pro pochopení
vztahových souvislostí, hodnot
- pomoci mu vidět vlastní perspektivu –
orientace na budoucnost

Edukační roviny etopedie

- Osobnostní vývoj
- Kritické životní události
- Sociální vztahy

Osobnostní vývoj – individualita dítěte

- **odlišnosti v charakteristikách** souvisejících s intelektem, nadáním, psychickým a emocionálním prožíváním, temperamentem, pokud tyto zvláštnosti nejsou způsobené vývojovými zvláštnostmi provázejícími období, ve kt. se dítě nachází
- s těmito odlišnostmi pedagog pracuje ve všech fázích edukačního procesu – cílem není odstranit, ale spíše se o ně opřít, popř. je **využít ve prospěch perspektivy dítěte**

Kritické životní události - biografie

- úvahy o zkušenostech dítěte s vlastním chováním z interakce s jinými – hypotézy o příčinách problémového chování
- poskytuje východisko pro úvahy o možném dalším vývoji chování

Sociální vztahy

- poznatky o schopnosti a dovednosti dítěte navazovat uspokojivé sociální vztahy
 - a) s vrstevníky
 - b) s osobami blízkými
 - c) s autoritou
- **informace pro intervenční aktivity** s ohledem na možnosti využití sociálních vztahů k posílení dítěte a sebekatualizace jeho postojů a motivací

Klasifikace poruch chování

I. MEDICÍNSKÉ hledisko

Klasifikace vychází z **MKN 10.revize z roku 1993**

- 1) hyperkinetické poruchy (F90)
- 2) poruchy chování (F91)
- 3) smíšené poruchy chování a emocí (vázány na citovou labilitu)(F92)
- 4) emoční poruchy (F93)
- 5) poruchy sociálních funkcí (F94)

II. DIMENZIONÁLNÍ hledisko

- poruchy chování
- osobnostní problémy, psychické problémy
- nevyzrálost
- socializovaná agrese

III. SOCIÁLNÍ hledisko

- **porucha chování se sociálním základem -
disociální chování**
- **asociální porucha chování**
- **porucha chování antisociálního rázu,
delikvence**

IV. ŠKOLSKÉ hledisko

- **poruchy chování vyplývají z konfliktu**
- **poruchy chování spojené s násilím**
- **poruchy chování související se závislostí**

V. klasifikace MYSCHKERA

- poruchy chování s externími vlivy
- poruchy chování s interními vlivy
- nezralé sociální vztahy
- socializovaná delikvence

Kauzální faktory vzniku PCHE

Trocha historie

Monofaktoriální teorie kauzalit

NATIVISTICKÉ

- Důraz na biologické, vrozené příčiny PCH
 - Deficit organismu
 - Struktura mozku
 - Genetické příčiny
- Př. Lombrosova teorie „rozeného zločince“

Nelze
převychovat

ENVIRONMENTALISTICKÉ

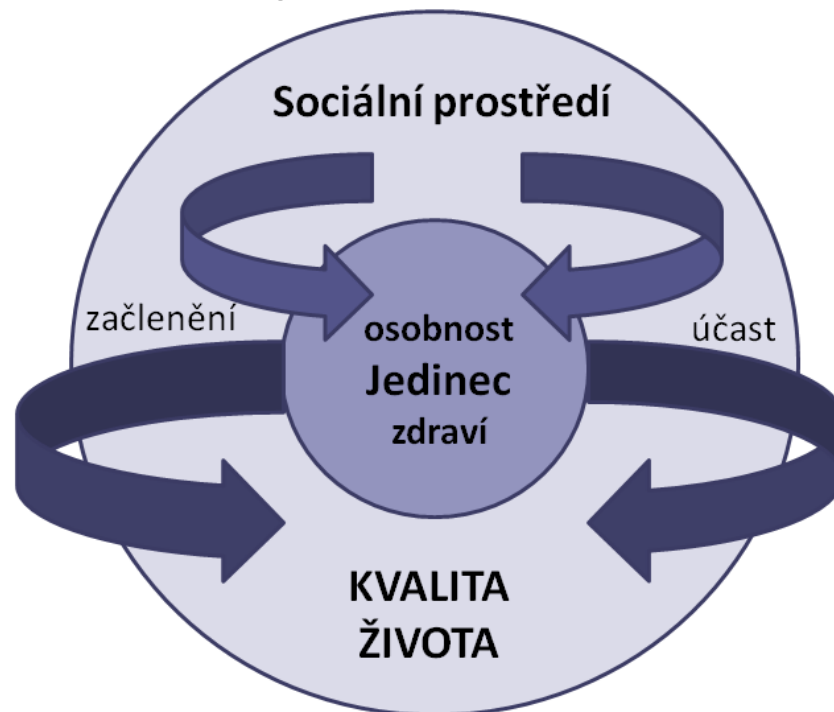
- Důraz na prostředí jako příčinu vzniku PCH
 - Výchova
 - Sociální učení
- Př. Deprivační teorie

Možnost
formování
chování

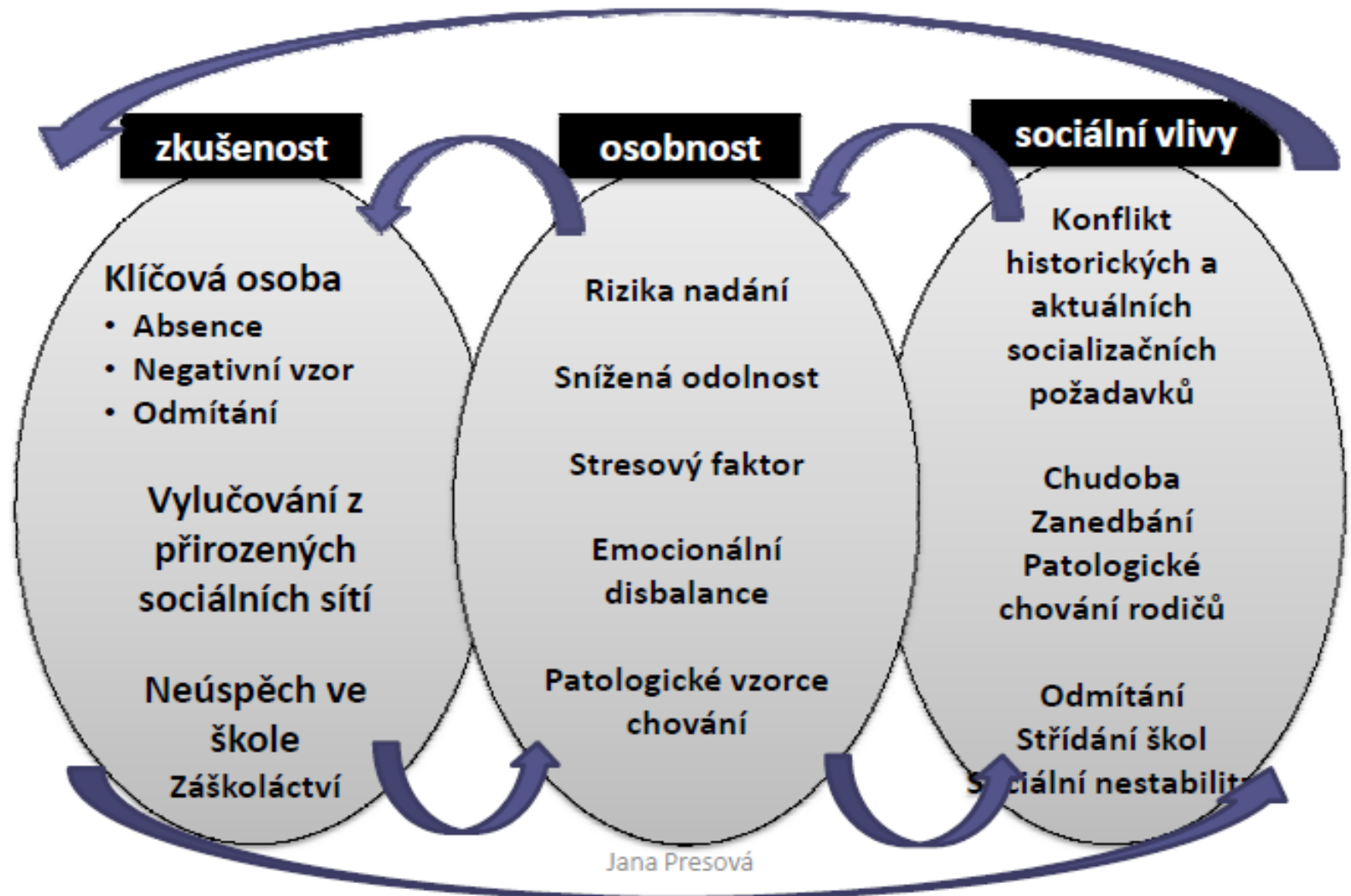

Multifaktoriální teorie kauzalit

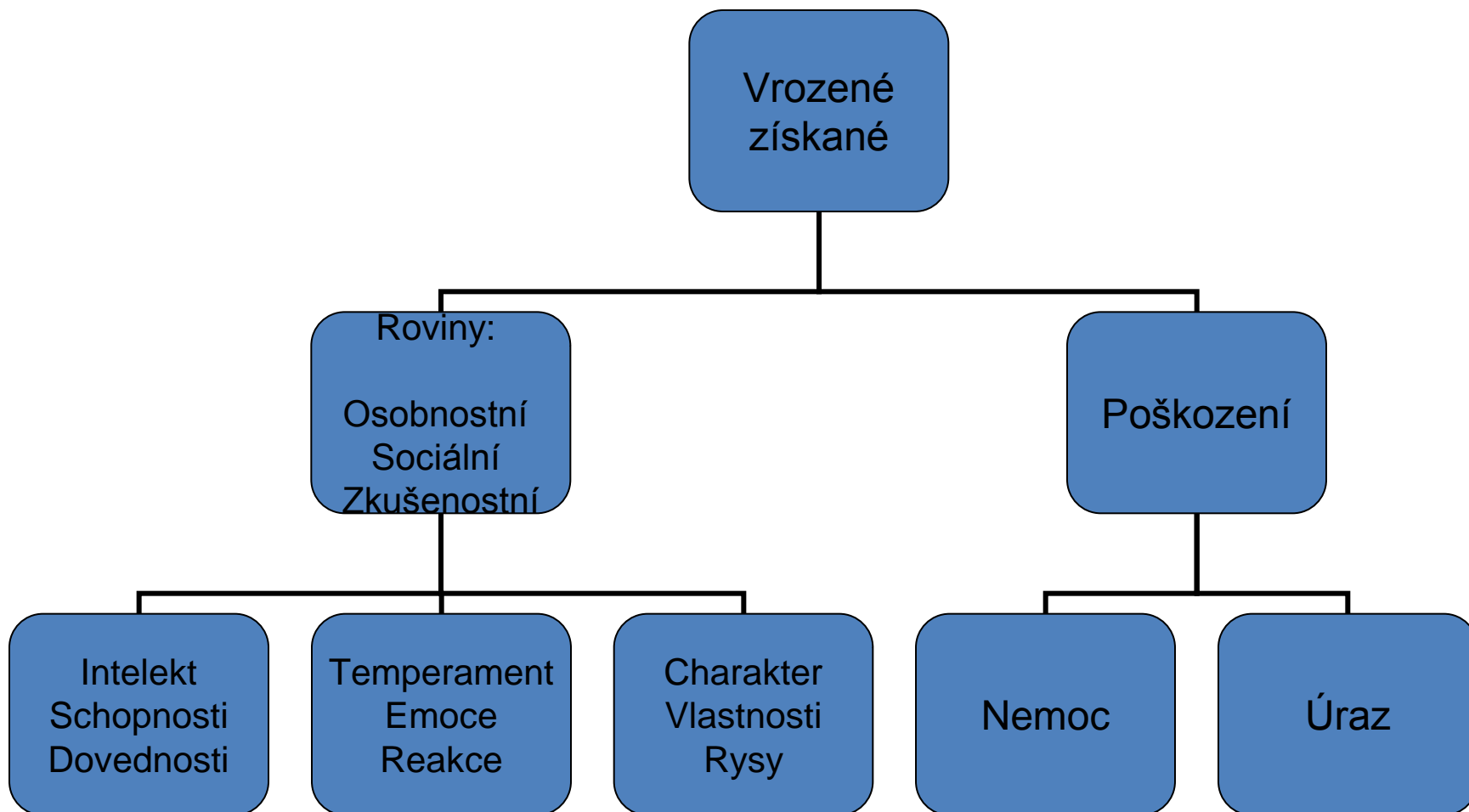
- **Odmítá tvrzení**, že náprava PCH je otázkou vůle jedince
- Stěžejní roli ve vzniku PCH hraje **souběh vlivů biologických psychologických sociálních**

Triáda rizikových faktorů ve vývoji poruchy chování

Příčina v individualitě dítěte

Osobnostní rovina (individuální vývoj)

- Genetická dispozice k disharmonickému vývoji (odchylka v emočních a volních vlastnostech – vyšší dráždivost, afektivní impulzivní reakce, nízká schopnost empatie)
- Oslabení či porucha CNS (pre-, peri- poškození) – impulzivita, emoční labilita, nízká míra sebeovládání

Sociální rovina (sociální začlenění, vztahy)

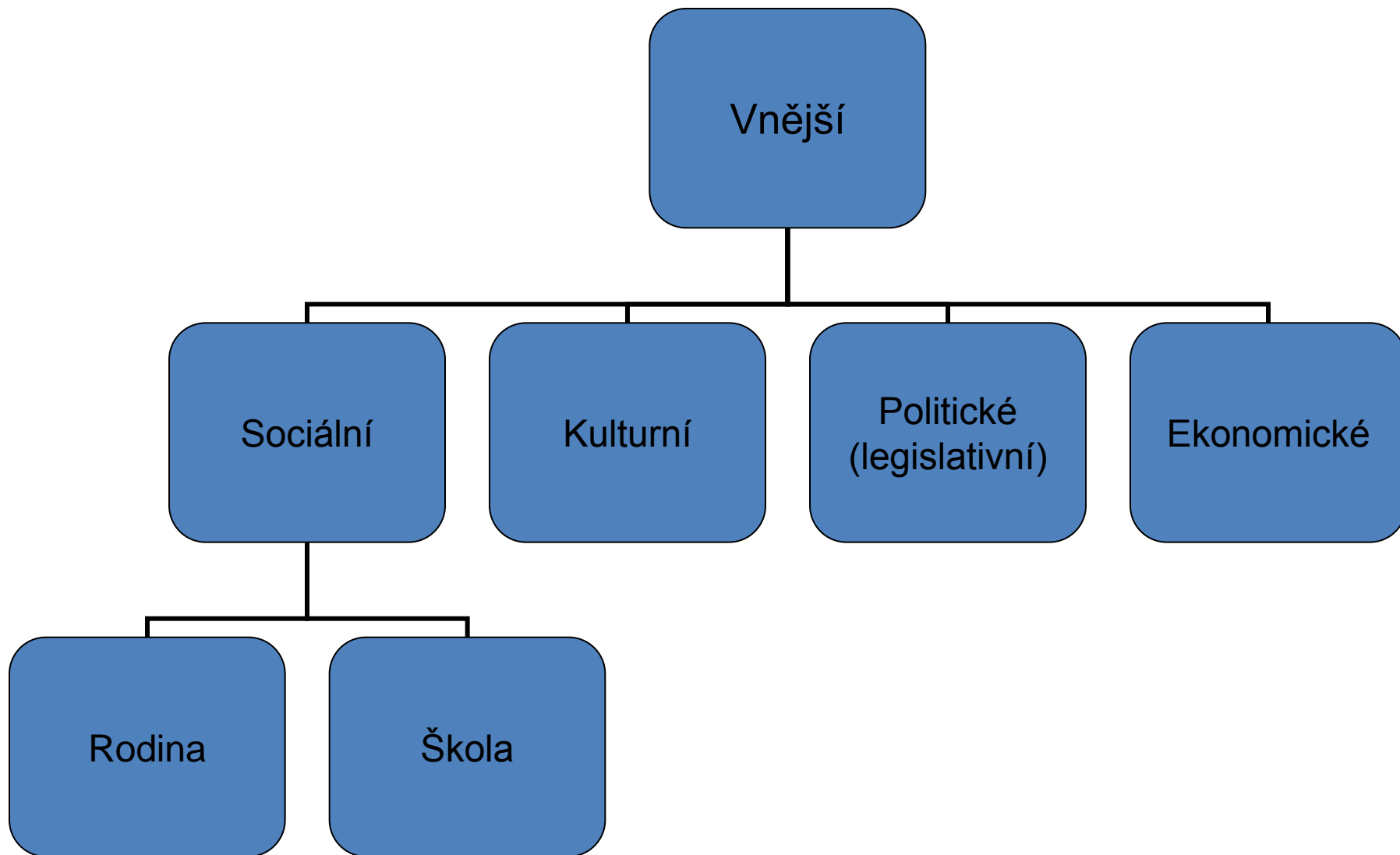
- Odmítavé reakce sociální skupiny – nejistota ve vztazích znemožňuje rozvoj zdravého sebehodnocení a sebeúcty
- Nedostatečná sebeúcta – vznik syndromu naučené bezmocnosti
- Nedostatek impulzů a příležitostí k učení

Zkušenostní rovina (kritické životní události)

- Reakce sociální okolí na existenci i chování dítěte
- Zkušenosti s vlastními strategiemi chování – co přináší výhody, co potíže, jaké chování je přijímané, jaké odmítané

	Rizikové faktory	Protektivní faktory
I N D I V I D U Á L N Í	Komplikované těhotenství a porod Neurologické problémy Raný deprivací syndrom Psychické trauma	Pozitivní temperament Odolný neurobiologický systém
	Raná poškození CNS, ADHD, neklid, impulzivita, poruchy koncentrace Zvýšená pohotovost k agresí Nedostatečná sebekontrola Zvýšená potřeba extrémních zážitků Emoční labilita	Prosociální orientace Pozitivní sebepojetí, sebekontrola Smysl pro humor Pozitivní orientace do budoucnosti Emoční stabilita Frustrační tolerance
	Mužské pohlaví	Ženské pohlaví
	Rizikové chování Expozice mediálnímu násilí	Intolerantní postoj k delikvenci Hodnotový systém, úroveň morálky
	Nízká úroveň kognitivních dispozic a potencialit k učení, jazyková bariéra, sociální nezralost	Kognitivní potenciál Komunikační dovednosti
	Nízká schopnost empatie	Empatie a citlivost k druhým

Příčiny spojené se sociálním okolím dítěte

Nejčastější sociální příčiny vzniku PCHE

- Model chování v rodině (transfer, přijetí, nápodoba...)
- Citové strádání, zanedbávání (absence citové vazby – neschopnost navazovat vztahy po celý život)
- Oslabená schopnost dítěte porozumět chování spolužáků – vzniká zejména na základě trestajícího modelu v rodině (sociální slepota, vztahovačnost, necitlivost, neadekvátní reakce)

Teorie citové vazby - attachment

- připoutání, přimknutí, citová vazba, citové pouto či přilnutí, attachment ; „trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, zejména v podmínkách stresu“ (Bowlby, J. 1982)
- **klíčová osoba** bývá vnímána jako moudřejší a silnější a nedá se jednoduše nahradit jinou
- ochrana, jedním z předpokladů přežití a zdravého vývoje jedince
- jak efektivní je ochrana a emoční podpora, závisí od kvality vazbových interakcí potažmo citové vazby (Bowlby, J. 1982)

Typy citových vazeb

- Jistá citová vazba
- Vyhýbavá citová vazba
- Nejistá citová vazba odmítavá (ambivalentní)
- Dezorganizovaná citová vazba

Kategorie organizovaných způsobů zvládnání v situacích emocionální zátěže

Charakteristika jisté vazby

JAKO DÍTĚ

1. Schopnost separace od rodiče
2. Hledání podpory rodiče, v případě nejistoty, strachu
3. Návrat rodiče je provázen pozitivními emocemi
4. Preference rodiče před cizími osobami

JAKO DOSPĚLÝ

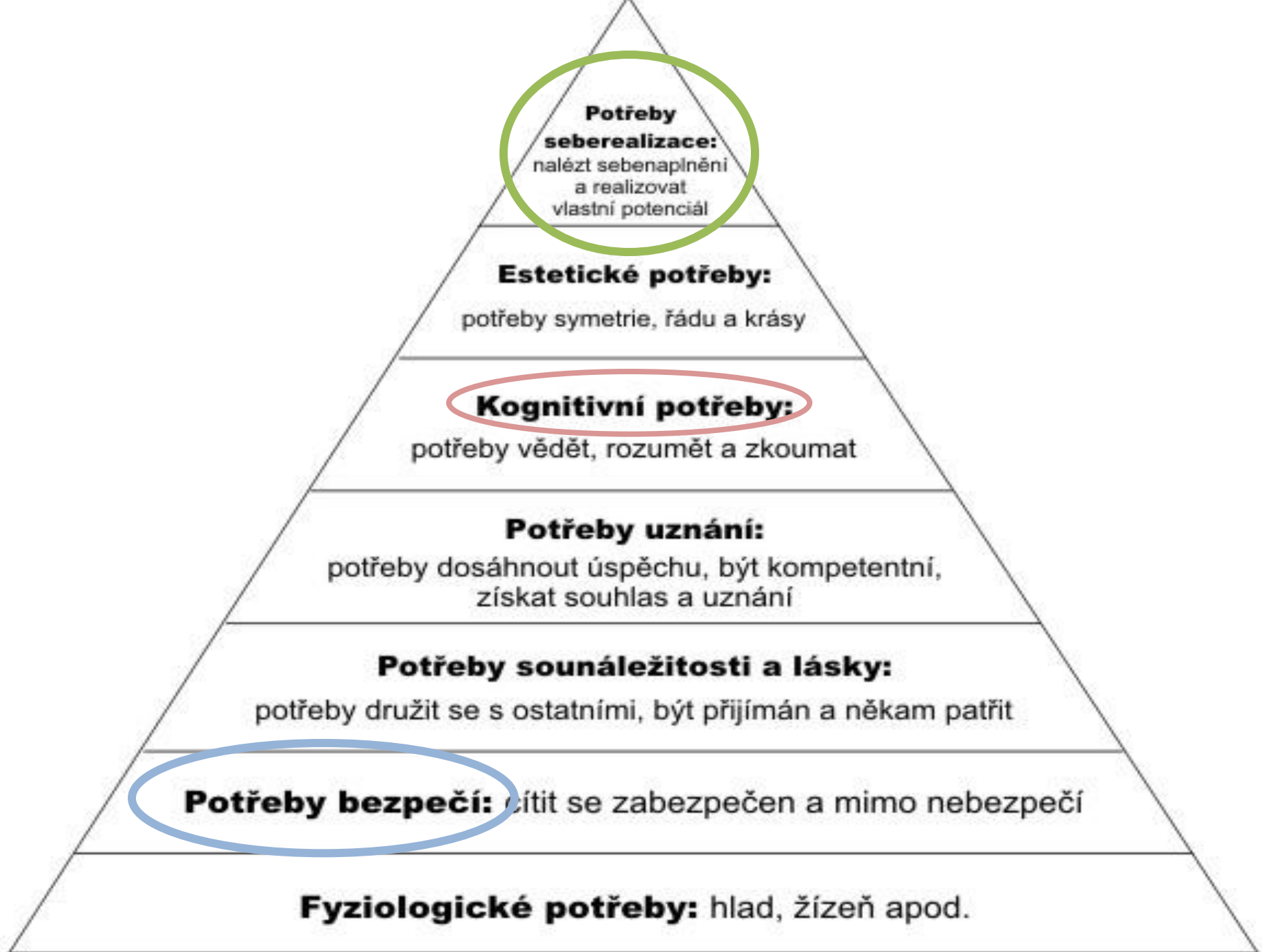
1. Dlouhodobé důvěrné vztahy
2. Sklon ke zdravému sebevědomí
3. Sdílení pocitů s přáteli a partnerem přináší příjemné pocity
4. Vyhledávání sociální podpory

	Rizikové faktory	Protektivní faktory
R O D I N N Ý S Y S T É M	Slabá nebo chybějící vazba (attachment) Negativní emoční vztah rodič – dítě (odmítání)	Jistá vazba (attachment) Pozitivní akceptující vztah rodič – dítě Pečující klíčová osoba
	Trestající, laxní nebo nekonzistentní disciplína Nízká supervize a participace Život v sociálně vyloučené lokalitě	Přiměřená rodičovská supervize Důsledná disciplína s jasnými pravidly
	Dlouhodobý rodinný konflikt	Manželská opora Funkční komunikační systém
	Nestabilita rodinného prostředí Separace od rodičů, úmrtí Nedostatečně diferencované role	Rodičovská participace a pozitivní hodnocení Jasně vymezení rolí
	Nízký SES, chudoba, nezaměstnanost	Vřelá emoční a podporující výchova

Protektivní potenciál školy

- bezpečné prostředí školy
- důvěra v potenciál žáků, vysoká očekávání
- dobrý vztah UČITEL – ŽÁK
- příležitost zažít úspěch (opakovaný neúspěch začne žák připisovat vnitřním, stabilním a globálním příčinám)
- kvalitní vazby mezi spolužáky

Potřeby

seberealizace:

nalézt sebenaplnění
a realizovat
vlastní potenciál

Estetické potřeby:

potřeby symetrie, řádu a krásy

Kognitivní potřeby:

potřeby vědět, rozumět a zkoumat

Potřeby uznání:

potřeby dosáhnout úspěchu, být kompetentní,
získat souhlas a uznání

Potřeby sounáležitosti a lásky:

potřeby družit se s ostatními, být přijímán a někam patřit

Potřeby bezpečí: cítit se zabezpečen a mimo nebezpečí

Fyziologické potřeby: hlad, žízeň apod.

	Rizikové faktory	Protektivní faktory
ŠKOLA	Problematický vztah ke škole, nízká motivace, slabý školní výkon	Vysoká hodnota vzdělání, závazek ke škole
	Opakovaný neúspěch Syndrom naučené bezmocnosti Nepodporující učitel Vyčlenění z kolektivu spolužáků	Úspěch, uznání a účast v aktivitách Prožívání školy jako akceptující a smysluplné Podporující učitel
VRSTEVNÍCI	Role odmítaného Oslabené sociální vazby Nevhodné trávení volného času, nuda Delikventní vrstevníci Členství v gangu	Přátelské vztahy s vrstevníky (zapojení v aktivitách)
KOMUNITA	Restriktivně a negativně formulované právní i neformální očekávání chování Kriminalita a drogy v okolí Špatné životní prostředí	Existence a dostupnost sociální opory Dovednost mobilizace zdrojů sociální sítě

Resilience - odolnost

„Schopnost jedinců, navzdory vystavení nepříznivým individuálním či sociálním okolnostem, směřovat k využívání zdrojů zdraví, včetně využívání příležitostí zažívat zkušenost životní spokojenosti,

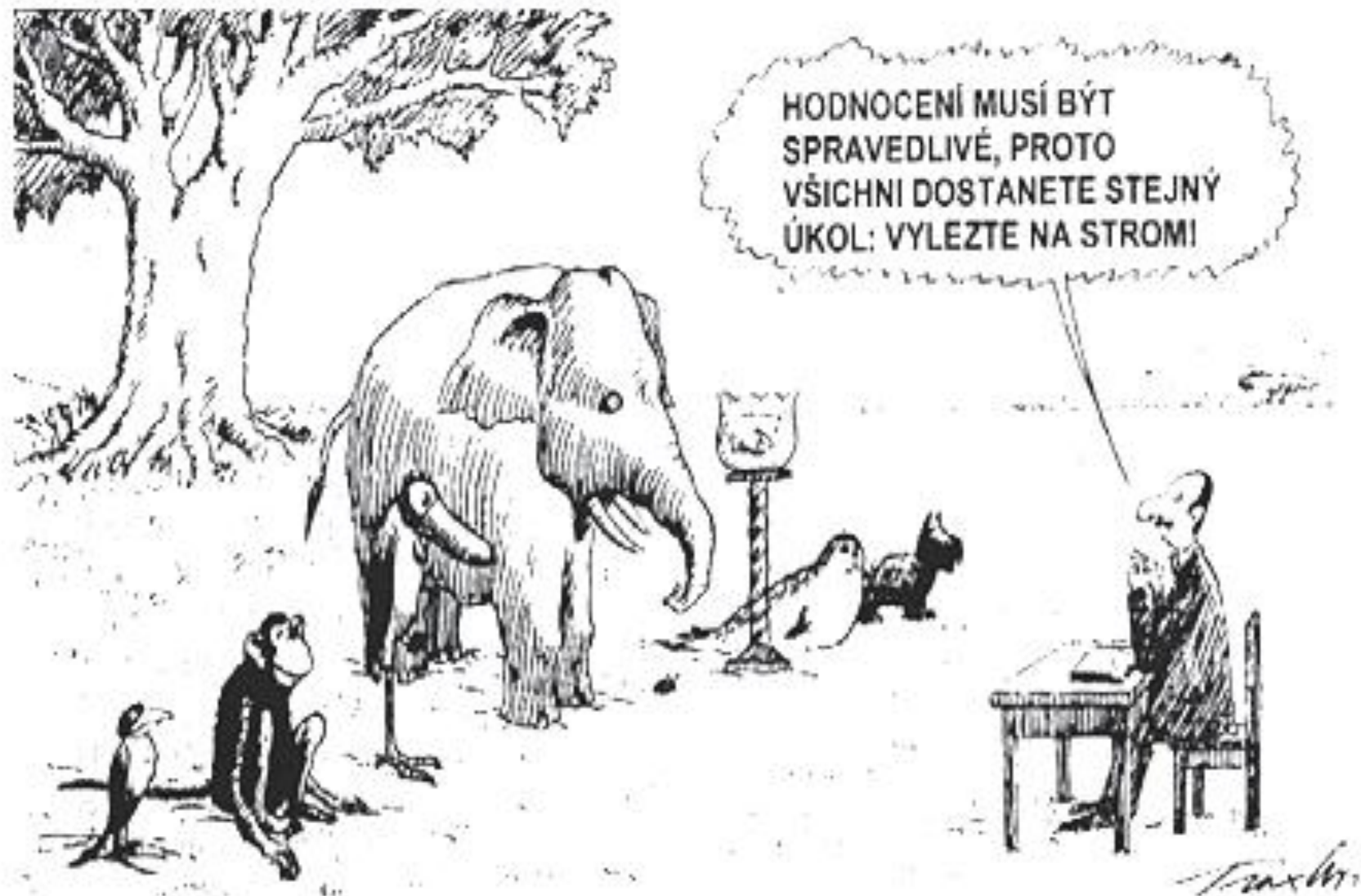
jednak schopnost rodiny, komunity a kultury tyto zdroje zdraví a příležitosti k prožívání životní spokojenosti jedinci poskytnout způsobem pro danou kulturu přiléhajícím“.

Resilience - charakteristika

- Má **dynamickou** povahu v tom smyslu, že nikdo není obdařen absolutní odolností, ale že jde o víceúrovňový jev, který se liší:
 - interindividuálně
 - situačně
 - nachází svůj zdroj jednak v jedinci, jednak v sociálním kontextu
 - podléhá vývoji stejně jako jiné charakteristiky

**Edukace žáků s PCHE
v hlavním proudu vzdělávání
(inkluzivní vzdělávání)**

HODNOCENÍ MUSÍ BÝT
SPRAVEDLIVÉ, PROTO
VŠICHNI DOŠTANETE STEJNÝ
ÚKOL: VYLEZTE NA STROMI

Současné trendy ve vzdělávání

- **Inkluze**
- **Individualizace**
- **Všestranný rozvoj jedince** - vzdělávání se nevztahuje jen k rozvíjení rozumových schopností, ale také k:
 - osvojování sociálních dovedností
 - duchovních, morálních a estetických hodnot a žádoucích vztahů k okolí
 - k emocionálnímu a volnímu rozvoji
 - ke schopnosti uplatnit se v měnících se podmínkách zaměstnanosti

Povinnosti školy při individualizaci výuky

- 1) podmínky vzdělávání**
- 2) poradenská pomoc**
- 3) podmínky při ukončování**
- 4) hodnocení**
- 5) organizace a forma vzdělávání**
- 6) asistent pedagoga**

Podmínky efektivní výuky žáků s PCH

- Individuální nebo skupinová péče
- Přípravné a speciální třídy
- Využívání speciálněpedagogických metod a forem práce
- Nižší počet žáků ve třídách
- Prostorové uspořádání
- Obeznamenost pedagogů s problematikou PCH
- Případná tvorba vlastních učebnic
- Dva pedagogové ve výuce
- Spolupráce s odborníky

Bezpečné prostředí školy

- Posiluje **motivaci** a zlepšuje **neuropsychické předpoklady** žáků i učitelů k plnění úkolů
- Navozuje **pozitivní prožívání**, snižuje **riziko stresu** a **úzkostných stavů**, posiluje **sebehodnocení** a **sebevědomí**
- Působí na žáky **formativně**
- Zvyšuje **otevřenost** a **spolupráci** žáků a rodičů

Pravidlo 4x3 principů bezpečného prostředí

Týká se následujících oblastí:

- **Orientace žáka**
- **Dosažitelnost cílů**
- **Sociální začlenění**
- **Hodnocení**

Spolupráce s rodinou

- **Rodina je místem primární socializace, škola je spolu s rodinou významným sociálním prostředím, je za socializaci spoluzodpovědná**

spolupráce školy a rodiny je nutná, měla by zahrnovat stálý kontakt a dobrý vztah

Překážky komunikace mezi školou a rodiči žáka s PCH

- Nezájem rodičů o život ve škole
- Komunikace omezená na problémy
- Vlastní zkušenost rodičů se školou a s ní spojené negativní pocity
- Obranná pozice rodičů

Poradenský systém

Přehled systému poradenství

- třídní učitel
 - výchovný poradce
 - metodik prevence sociálně patologických jevů
 - školní psycholog
 - speciální pedagog
- Školské poradenské pracoviště
- Pedagogicko psychologická poradna (PPP)
 - Speciálně pedagogická centra (SPC)
 - Středisko výchovné péče (SVP)

Legislativní ukotvení

- Zákon č. 49/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
- Vyhláška č. 116/2011 Sb. kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních
 - Vyhláška 438/ 2005 kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve SVP
 - Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti Středisek výchovné péče č. j.: 14 744/2007-24
 - Příkaz ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 21/2007 k činnosti SVP

Poradenství ve škole

- **třídní učitel**
 - **výchovný poradce** - učitelé, kteří na škole zároveň učí, profesní poradenství, prevence nejen výchovných problémů
 - **metodik prevence sociálně patologických jevů** - prevence rizikových jevů (šikana, závislostní chování apod.), běžně učící učitel
 - **školní speciální pedagog** – jeho přítomnost závisí na potřebách školy, působí na školách kde je integrován velký počet dětí s postižením
 - **školní psycholog** - působí na specializovaných školách a na školách s velkým počtem dětí s problémy
- přítomnost speciálního pedagoga a psychologa závisí na finančních možnostech školy
- na mnohých školách také působí učitelé, kteří absolvovali různé kursy a školení, takže mohou poskytovat pomoc v některých zaměřených oblastech (logopedický kurs, kurs pro pomoc dětem se specifickými poruchami učení)

Pedagogicko psychologická poradna (PPP)

- jsou vázány na systém škol - pro rodiče a děti přehlednější a dostupnější
- možnost dlouhodobé spolupráce se školami (i preventivní působení)

psycholog

- věnuje se diagnostice, krátkodobým intervencím i dlouhodobému vedení klientů, kvalita jeho práce a čas na klienty závisí na dostatečném personálním obsazení poradny a její dostupnosti

speciální pedagog

- diagnostika některých typů postižení a na nápravu
- služby PPP řeší především výchovné a vzdělávací problémy žáků a studentů
- obrací se na ně rodiče a učitelé, souhlas rodičů je vždy podmínkou
- v předškolním věku se jedná o zjišťování školní zralosti, které je podmínkou pro odklad školní docházky
- PPP vyšetřuje děti s podezřením na SPU nebo jiný typ postižení, který vyžaduje integraci žáka (spolupráce s SPC)
- v průběhu šk. docházky řeší PPP problémy jednotlivých žáků, případně ve třídě, v závěru
- poskytuje individuální pomoc při volbě povolání, zjišťuje předpoklady k určitému typu studia

sociální pracovník

Speciálně pedagogická centra (SPC)

- určena dětem/ žákům s postižením
- psycholog jako diagnostik
- speciální pedagogové - specializovaní na různé druhy postižení
- SPC jsou vázána zpravidla na jednotlivé specializované školy, které navštěvují děti
- zabývají spec. ped. vedením a reedukací dětí s postižením, které jsou integrovány v běžných školách
- zpracovávají individuální učební plány (IVP) pro integrované děti a mládež
- spolupráce s učiteli na školách, které tyto děti navštěvují
- speciální péče SPC bývá dlouhodobá, po celou dobu školní docházky dítěte

Středisko výchovné péče (SVP)

Cíle a úkoly

- prevence
- odstranění či zmírnění již vzniklých PCH
- eliminace prohlubování negativního dopadu PCH na sociální vztahy, spolupráce s rodinou
- intervence - rozvoj osobnosti, sebepoznání, sociálního chování, náprava problémů v učení
- spolupráce se školou
- spolupráce s ostatními institucemi

Cílový klient

- 3 – 19, event. 26 let (průměrný věk = 15 let)
- děti a mládež s rizikem či s projevy PCH a negativními jevy v sociálním vývoji
- jedinci propuštění z ÚV, OV při jejich integraci do společnosti – organizovány resocializační programy
- záškoláctví, nerespektování autorit (škola, domov), krádeže, kouření, útěky, šikana (agresor, oběť), vliv závadové party, lhaní, agresivní chování, experimenty (či konzumace) návykových látek
- kritériem zařazení je aktuální stav klienta (nesmí být aktuálně intoxikován, závislý na drogách, neměl by mít pozměněnou zdravotní neschopnost...pokud dojde k zranění atd. musí se nejdříve vyléčit, aby byla terapie účinná)
- výchovná skupina = max. 8 klientů, skupina je koedukovaná

Formy činnosti

- poradenské
- intervence – speciální pedagog – etoped, psycholog, sociální pracovník
- výchovně-konzultační pomoc všem, kdo se o problematiku PCH zajímají
- metodické vedení školských zařízení, ostatních poradenských pracovišť
- podpora a metodické vedení integrovaných žáků s PCH
- přímá preventivně výchovná péče – forma ambulantní x stacionární x internátní, forma individuální x skupinová

Pobyt dobrovolný !!(žádost osoby zodpovědné za výchovu)

Pracovníci

- speciální pedagogové – učitelé (škola u internátního typu pobytu)
- speciální pedagog – etoped
- psycholog
- sociální pracovník
- vychovatelé – měli by mít speciálně pedagogické vzdělání (etopedie)
- všichni spolupracují na koncepci individuálního programu pomoci (program osobního rozvoje)

A) Ambulantní část

- klient = jedinec s rizikem či s projevy PCH, jedinec po propuštění z ÚV – žádost zákonného zástupce
- úkoly
 - prevence
 - intervence a poradenství – přímá práce s klientem, rodiči
 - diagnostika
 - zpracování individuálního programu pomoci – může se jako doporučení dávat do školy, rodičům
 - práce s rodinou
 - metodická pomoc školám
 - realizace probačních programů – veřejně prospěšné práce
- dochází tam klienti, kteří opustili internátní nebo stacionární část, 6 měsíců

B) Stacionární (celodenní)

- klient – jedinec s rizikem či s projevy PCH – smlouva s OZV
- úkoly
 - intervence a terapie
 - výuka
 - spec.ped. a ped.-psych. podpora (rozvoj osobnosti, sebepoznání, sociálního chování, poradenství při volbě vzdělávací cesty)
 - spolupráce s kmenovou školou
 - spolupráce s rodinou, či OZV (os. zodpovědná za výchovu)

C) Internátní

- klient – jedinec s PCH – smlouva OZV
- úkoly totožné jako u stacionární části
- pobyt v délce 2 měsíců, klienti internátní a stacionární části mají záměrně oddělený program
- po ukončení navazuje ambulantní péče (zpravidla 1 rok)

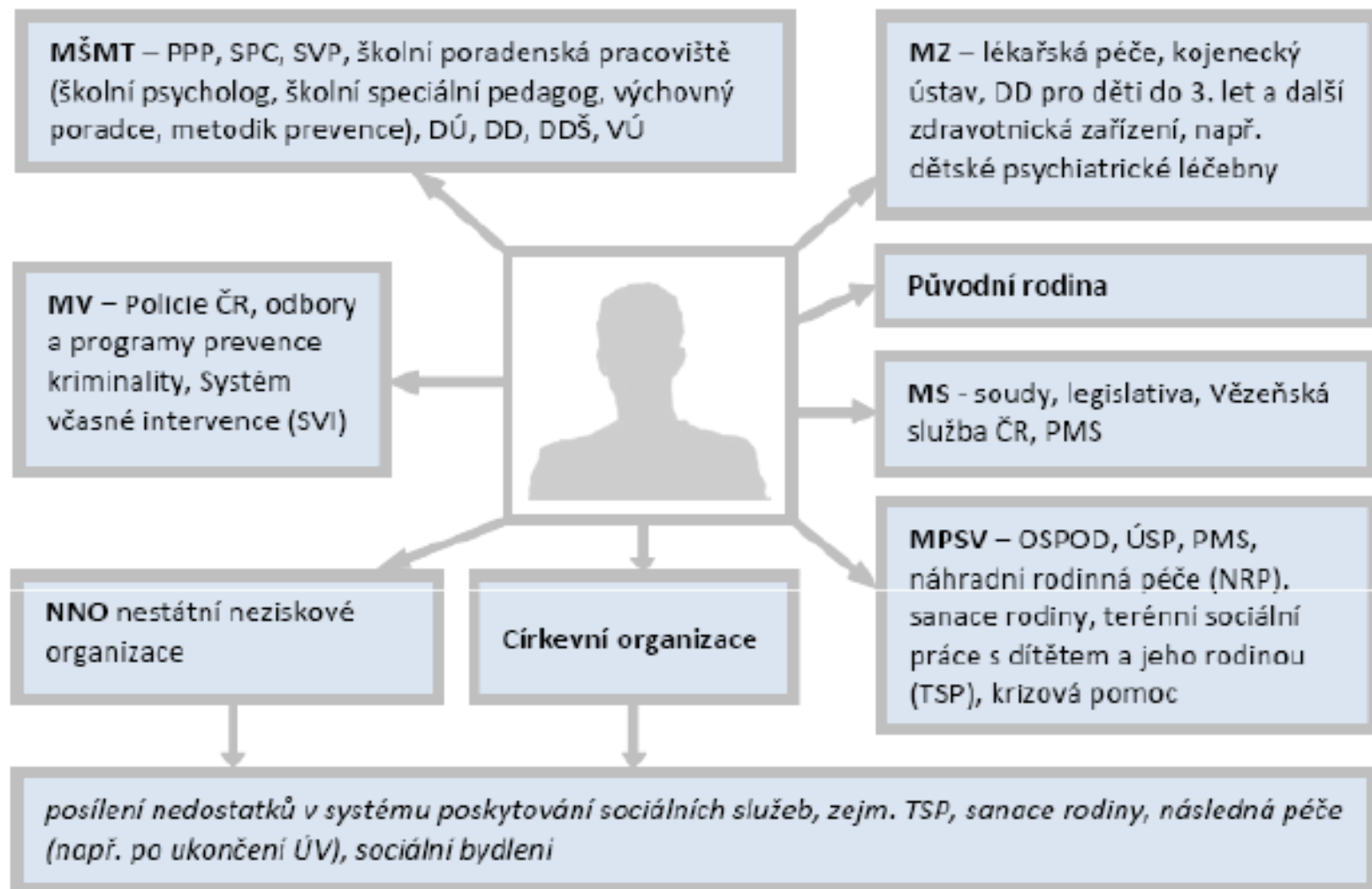

Schéma 1: Hvězdice - ideální forma fungování poskytované podpory a péče o ohrožené děti – dostupnost a provázanost podpory a péče v jakémkoliv okamžiku života dítěte (schéma vytváříme na základě analýzy systému péče o ohrožené děti v ČR)

**Ústavní
a
ochranná výchova
(ÚV, OV)**

Umístění dítěte/ mladistvého do školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

- rodiče neschopni z různých důvodů zajistit podmínky pro zdárný vývoj dítěte v rodině
- PCH takového stupně a intenzity, že ohrožuje zdárný vývoj dítěte
- dítě porušuje zákonné normy a jeho chování by bylo v případě jeho trestné odpovědnosti posuzované jako trestný čin
- dítě porušuje zákonné normy, je již trestně odpovědné a ÚV (OV) je mu nařízena (uložena) jako alternativní trest
- dítě mezi 12 -15 rokem porušuje zákonné normy způsobem, za který by byl dospělému uložen výjimečný trest
- PCH má častou frekvenci a vzestupný trend (útěky, toulky, záškoláctví, demonstrativní sebepoškozování, alkoholismus, tabakismus, toxikománie a v posledních letech gamblerství)
- zpravidla se zde poradenství mívá účinkem

Legislativa

- **zákon č. 109/2002 Sb.**, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
- **zákon č. 383/2005 Sb.**, kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb.
- **vyhláška č. 438/2006 Sb.**, kterou se stanoví podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

Ústavní výchova x Ochranná výchova

- **nařízena** rozhodnutím soudu
 - určena **pro nezletilé do 18 let** s krátkodobým pobytem mimo rodinu nebo s nejasnou prognózou, anebo pro děti vyžadující speciální přístup pro určitý handicap
 - uskutečňuje se podle věku ve **zdravotnických a školských zařízeních** (kojenecké ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou pro děti po 3. roce života, diagnostické ústavy a výchovné ústavy)
 - **u dětí 3 – 18 let věku** (výjimečně do 19 let) základním předpokladem nařízení ÚV je vážné ohrožení nebo narušení výchovy dítěte
- **uložena** soudem, spáchá-li dítě mezi **12. – 15. rokem** věku čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest
 - **uložena v trestním řízení mladistvému mezi 15. – 18. rokem** tehdy, jestliže ochranná výchova podle rozhodnutí soudu splní svůj účel lépe než uložení trestu odnětí svobody
 - **uskutečňuje se ve školských zařízeních** (dětské domovy se školou a výchovné ústavy, u dětí 15 – 18 let věku (výjimečně od 12 let)
 - základním předpokladem uložení OV je protispolečenský čin dítěte nebo mladistvého, který naplňuje skutkovou podstatu **trestného činu**

Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

a) diagnostický ústav

b) dětský domov

c) dětský domov se školou

d) výchovný ústav

- děti/ mladiství s nařízenou ÚV nebo uloženou OV zpravidla ve věku od 3 do 18 let, popřípadě osobě do 19 let
- poskytují péči i dětem, jimž bylo nařízeno předběžné opatření
- zařízení může poskytovat ubytování a stravování zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ÚV či OV, připravující se na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let

Diagnostický ústav (DÚ)

- děti a mládež s nařízenou ÚV nebo OV, nařízeným předběžným opatřením nebo na žádost rodičů či jejich zákonných zástupců (důvodem poruchy chování)
- délka pobytu zpravidla 8 týdnů - diagnostická a zdravotní šetření, probíhá vzdělávání, terapeutická činnost, výchovná sociální a organizační zajištění, která vedou k umístění dítěte do zařízení pro výkon ÚV a OV v územním obvodu diagnostického ústavu

úkoly

- *diagnostické*
- *vzdělávací*
- *terapeutické*
- *výchovné a sociální*
- *organizační*
- *koordinační*

- Děti a mladiství, zadrženi na útěku nebo policií při trestné činnosti, na základě rozhodnutí soudu o předběžném opatření
- **výchovná skupina** – dle pohlaví nebo věku a jsou zřizovány max. 3 při počtu nejméně 4 a nejvíce 6 dětí
- třídy ZŠ, ZŠ praktické, ZŠ speciální, třídy pro přípravu na budoucí povolání, ve třídě max. 8 žáků
- po diagnostickém pobytu je dítě umístěno s předáním veškeré dokumentace a doporučením
 - **zpět do rodiny**
 - **dětského domova - nemá závažné poruchy chování**
 - **dětského domova se školou**
 - **výchovného ústavu**

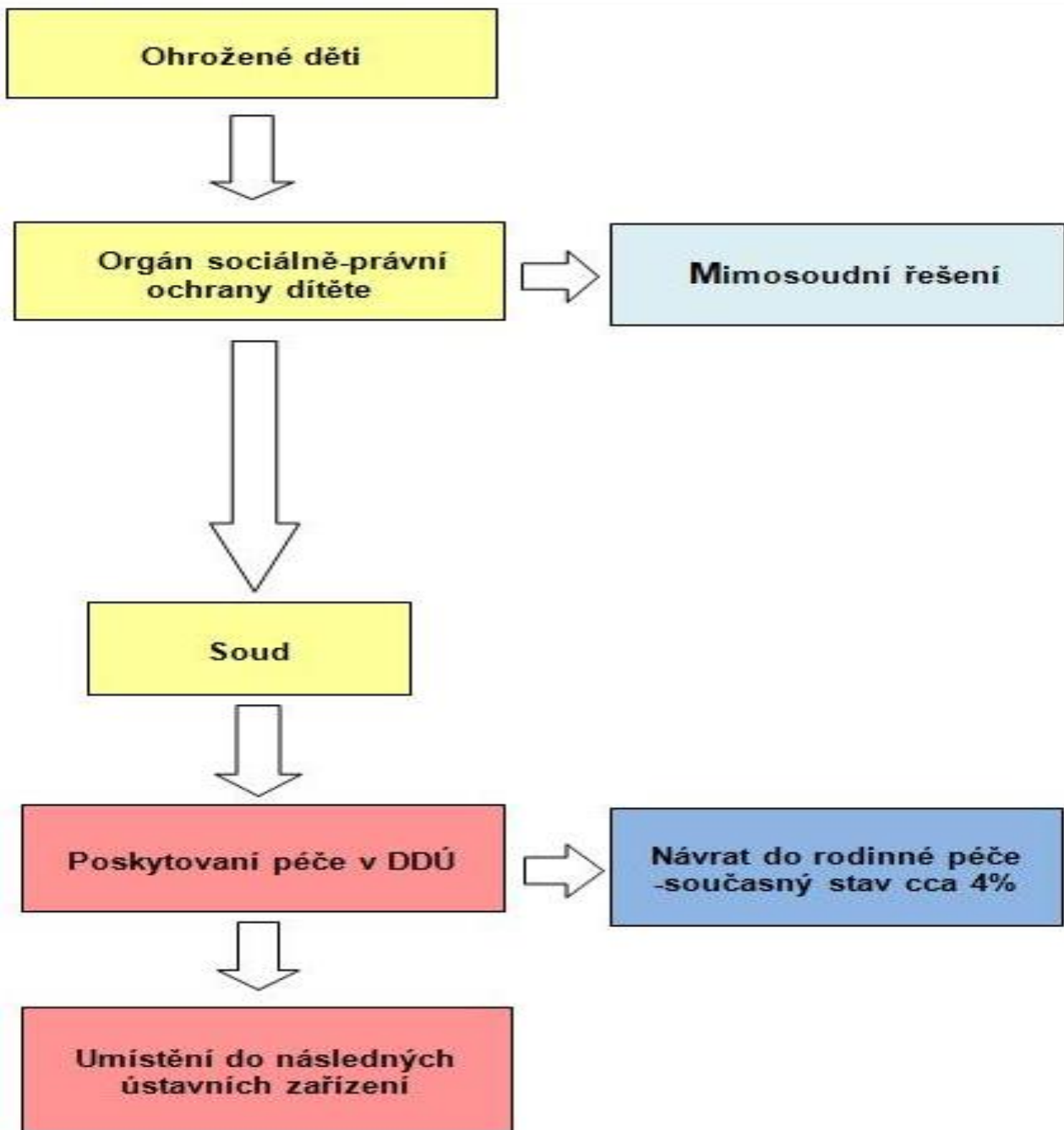
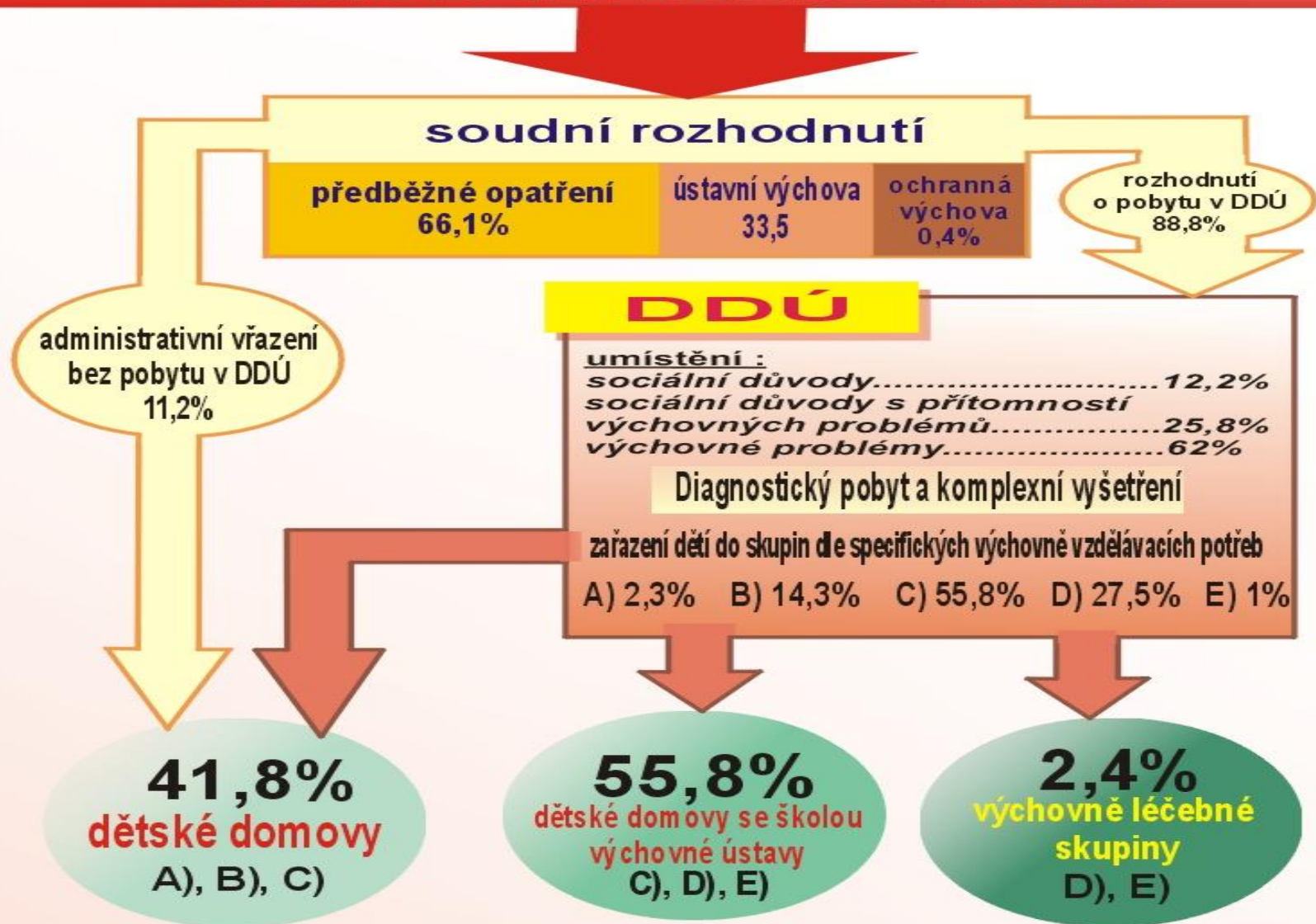

Schéma systému poskytnuté péče ohroženým dětem (podle DDÚ Hradec Králové)

Schéma realizace ústavní a ochranné výchovy ve spádové oblasti DDÚ Hradec Králové

31 úřadů OSPOD
546 dětí

období od 1. 1. 2003 do 31. 12. 2006

Dětský domov (DD)

- **zajišťuje péči dětem s nařízenou ústavní výchovou , které nemají závažné poruchy chování ve věku od 3 do 18 let (do 26 let)**
- děti, o něž nemá, kdo pečovat nebo jimž nelze ze sociálních důvodů zajistit péči ve vlastní rodině, popřípadě náhradní rodinnou péči
- základní organizační jednotka - **rodinná skupina** – 6-8 dětí, 2-6 skupin
- děti navštěvují **školy mimo DD** podle věku

Dětský domov se školou (DDŠ)

- **děti/mladiství s nařízenou ústavní výchovou, výjimečně s uloženou ochrannou výchovou**
- umísťovány děti **od 6 let do ukončení povinné školní docházky**
- nemůže-li se po ukončení povinné školní docházky pro svoje závažné poruchy chování dítě vzdělávat ve SŠ mimo zařízení nebo nepracuje je přeřazeno do VÚ
- základní organizační jednotka - **rodinná skupina** – 5-8 dětí, 2 -6 skupin
- ve škole třídy s max. počtem 8 dětí, ZŠ, ZŠ praktická, ZŠ speciální
- žáci jsou zařazováni do tříd podle ročníků; podle podmínek (počet dětí v jednotlivých třídách) je možné, aby bylo v jedné třídě zařazeno více ročníků

Výchovný ústav (VÚ)

- **mladiství starší 15 let** se závažnými PCH, u kt. byla nařízena ÚV a uložena OV
- **dítě starší 12 let, má-li uloženu OV, projevy tak závažné, že nemůže být umístěno DDŠ**
- plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální
- základní organizační jednotka - **výchovná skupina** – 5-8 dětí; 2-6 skupin
- ve škole při zařazení třídy s max. počtem 8 dětí
- je zde možno dokončit si **povinnou školní docházku a střední vzdělání** - nejčastěji se zřizuje - Praktická škola, Odborné učiliště, SOU
- pro ty, co se nepřipravují na budoucí povolání může být zřízena pracovní-výchovná skupina

Alternativny intervence

PCHE

CESOP /Centrum sociální prevence

- otevřené internátní zařízení v Brně, od 15 do 25 let
 - při výchovných a výukových problémech
 - po skončení ústavní výchovy nebo výkonu trestu odnětí svobody
 - v sociální tísní a krizích a při konfliktech v rodině
 - v rozvoji sportovní a zájmové činnosti ve volném čase
- zřizovatelem a provozovatelem Magistrát města Brna
- smlouva s klientem na 6 měsíců (možno opakovaně prodlužovat nebo ukončit dříve)
- v zařízení pracují speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci

PROGRAM NEODKLADNÉ POMOCI

PROGRAM AZYLOVÉ PÉČE

PROGRAM PREVENTIVNĚ VÝCHOVNÉ PÉČE

PROGRAM ZVÝŠENÉ VÝCHOVNÉ PÉČE

Nestátní sektor

Nestátní neziskové organizace / nevládní neziskové organizace

- organizace nezřizovaná státem a na státu nezávislá, která je určena k obecně prospěšné činnosti nebo k neziskové činnosti pro soukromý prospěch
- „organizace, jejichž aktivity „zmírňují utrpení, podporují zájmy chudých, chrání životní prostředí, poskytují základní sociální služby nebo vedou k rozvoji komunit“ (Involving Nongovernmental Organizations in World Bank-Supported Activities, 1989)
- NNO v ČR mohou být, pokud v nich nemá účast stát a nejsou na něm závislé
 - občanské sdružení (zákon č. 83/1990 Sb.)
 - občanská obecně prospěšná společnost (zákon č. 248/1995 Sb.)
 - nadace nebo nadační fond (zákon č. 227/1997 Sb.)
 - registrovaná církev nebo náboženská společnost (zákon č. 3/2002 Sb.)

Spondea

Krizové centrum

- děti a mladí lidé do 26 let, jejich rodiny, příbuzní a osoby blízké

Formy pomoci

- **ambulantní** – konzultace s psychologem, sociálně – právní poradenství, rodinná terapie, mediace, asistované kontakty rodičů s dětmi a asistovaná předávání
- konzultace prostřednictvím telefonu, emailu a chatu
- **pobytová** – krizová lůžka na dobu 1 -7 dní, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- **terénní** – preventivní práce na školách

Intervenční centrum Brno

- osoby ohrožené domácím násilím a pronásledováním, rodiny a osoby blízké

Formy pomoci

- **ambulantní** – psychologické, sociální a právní poradenství prostřednictvím telefonu, emailu, osobních konzultací nebo chatového poradenství.
- **pobytová** – krizová lůžka na 1 – 7 dní
- **terénní** – výjezdy k ohroženým osobám v odůvodněných případech domácího násilí

IQ ROMA servis

- bezplatné sociálně právní poradenství a vzdělávací a volnočasové služby osobám ohroženým sociálním vyloučením, především romského původu
- přímá práce s klienty – poskytování služeb lidem ohroženým sociálním vyloučením (především lidem romského původu) v nepříznivé sociální situaci a mají zájem ji sami řešit
- **služby**
 - **vzdělávací a volnočasové aktivity pro děti a dospívající** (i dospělé) - doučování, kurzy (např. administrativní dovednosti), kroužky (taneční, divadelní, fotokroužek, ...), společné exkurze, návštěvy kulturních představení, výlety apod.), trávení volného času v klubu
 - **sociálně právní poradenství**
 - **poradenství a asistence klientům** - bydlení, zaměstnání, vzdělání, dluhy, péče o děti, rodinné vztahy atd.

Ratolest Brno

- **pomoc sociálně znevýhodněným dětem, mladým lidem a rodinám v řešení nepříznivé životní situaci, předcházení této situaci (rovné šance žít kvalitní život a začlenit se do společnosti)**
- podpora a rozvoj dobrovolnictví
- děti a mladí lidé ve věku od 3 do 24 let s problémy se vztahy v rodině, vrstevníky, ve škole i širší společnosti
- klienti ohrožení ve svém vývoji a sociálním fungování, hrozí jim sociální vyloučení nebo selhání
 - neorganizovaná mládež v období dospívání
 - děti s problémy v rodině, ve škole nebo ve svém okolí
 - děti sociálně zanedbávané a z dysfunkčních rodin
 - děti a mladí lidé žijící v náhradní rodině nebo ústavním zařízení
 - děti a mladí lidé, kteří se dostali do konfliktu se zákonem
 - rodiny dlouhodobě se nacházející v krizové životní situaci, v jejímž důsledku je ohrožen zdravý vývoj dítěte

Některé konkrétní služby

státní i nestátní zřizovatelé

Domy na půli cesty

- určená mladým lidem dospělým, kteří ukončili pobyt ve školských zařízeních pro výkon ÚV, OV a nemají zajištěné bydlení, ani rodinné zázemí, tj. mají problémy se začleněním do běžné společnosti

služby

- ubytování
- pomoc při řešení obtížných sociálních situací
- výcvik v psychosociálních dovednostech
- motivace k samostatnému životu ve společnosti

Nízkoprahový klub

- bez evidence (anonymita), bezplatnost, dobrovolnost docházky
- slouží rizikovým dětem a mládeží (tzv. děti ulice, děti s klíčem na krku)
- magistrát, městský úřad, nestátní organizace

služby

- alternativní trávení volného času
- sociální intervence
- podpora rozvoje samostatnosti a společenské zodpovědnosti
- aktivní podíl na tvorbě programů, chodu klubu

Webové stránky

- Neziskové organizace v ČR <http://www.neziskovky.cz/>
- Spondea <http://www.spondea.cz/>
- Ratolest Brno <http://www.ratolest.cz/o-nas.php>
- CESOP <http://www.cesop.xf.cz/final/index1.php?id=3>

Literatura a zdroje

- VOJTOVÁ, V. Úvod do etopedie, 1. vyd. Brno: Paido, 2008, ISBN 978-80-7315-166-9.
- VOJTOVÁ, V. Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 330 s. ISBN 9788021051591.
- VOJTOVÁ, V. Kapitoly z etopedie. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 136 s. ISBN 978-80-210-4573.
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů